



Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України,
професор

Суть парламентаризму

Парламентський режим, утім, є ідеалом цивілізованих народів, хоча в його основу закладено психологічну хибну ідею, що багато людей, зібравшись разом, швидше дійдуть незалежного і мудрого рішення, ніж невелика їх кількість.

Густав Лебон. Психологія натовпу

Демократія сучасного Заходу є супутницею лібералізму, який загалом немислимий без неї. Саме вона є благодатним ґрунтом, на якому зростає ця чума, і найбрудніший її зовнішній вияв — парламентаризм.

Ще на початку ХХ століття К. Победоносцев (1827—1907), обер-прокурор Святійшого Синоду і вихователь імператора Олександра III, визначив парламентаризм як "велику брехню нашого часу". Через сто років можна зробити висновок, що, попри декларації про постіндустріальне суспільство, у схемі державного управління продовжують використовувати "одну з найбрехливіших політичних засад", за визначенням К. Победоносцева. Ідея, що будь-яка влада належить народу й спирається на його волю, усталена від кінця XVIII століття, стала підвалиною парламентаризму.

У своїй праці "Велика брехня нашого часу" [1] К. Победоносцев зауважує, що з часів Французької революції "впливає теорія парламентаризму, яка й досі вводить в оману силу-силенну так званої інтелігенції та проникла, на лихо, в російські безумні голови. Вона тримається в умах із зятятістю вузького фанатизму, хоча брехня її з кожним днем викривається дедалі виразніше перед цілим світом".

Ці рядки написано сто років тому, проте нині бачимо, що парламентаризм широко впроваджується на постсоціалістичному просторі та видається за єдино правильний державний устрій в умовах ліберальної демократії та ринкової економіки.

І в чому ж полягає суть теорії парламентаризму?

К. Победоносцев так характеризує цю систему: "Вважається, що весь народ на народних зібраннях творить свої закони, обирає посадових осіб, а отже, виявляє безпосередньо свою волю та спрямовує її в дію".

Однак на практиці парламентаризм відрізняється від ідеальної моделі й позначений безвихіддю. Навіть у країнах із давніми демократичними традиціями і класичним парламентаризмом вибори аж ніяк не відображають волю виборців. Народні депутати навіть не намагаються узгодити свої дії з їхніми поглядами й думками, керуючись лише власним інтересом. Вони приходять до влади і залишають її не з волі народу, а тому, що головним чинником є або могутній особистий вплив, або вплив сильної партії. Вони розпоряджаються надбанням нації на власний розсуд, роздають пільги й щедроті та утримують безліч нероб за рахунок народного бюджету.

"До того ж вони не бояться жодного осуду, — зазначає К. Победоносцев, — особливо якщо мають більшість у парламенті, яку підтримують, роздаючи всілякі блага зі щедрої державної трапези. Насправді міністри так само безвідповідальні, як і народні представники. Помилки, зловживання, довільні дії — щоденне явище у міністерському управлінні, та чи часто ми чуємо про серйозну відповідальність міністра? Хіба, може, раз на п'ятдесят років доводиться чути, що міністр стоїть перед судом, і найчастіше результат суду, порівняно з галасом урочистого судочинства, виявляється мізерним".

Наскільки точно відповідають ці слова реаліям нашого життя? Складається враження, що автор пише про сьогодення України. "Якби знадобилося справжнє визначення парламенту, — продовжує К. Победоносцев, — належало б сказати, що парламент є установою для задоволення особистого честоловства, марнославства та особистих інтересів представників. Установа ця — не останній доказ самоомани розуму людського" [1].

Далі наведено докладну характеристику парламентаризму й демократії: "На фронтоні парламентської будівлі красується напис: "Все для загального добра". Однак це найбрехливіша формула. Все тут розраховано на служіння своєму я. І комедія виборів досі продовжує обманювати людство. Жалогідне людство!.. Обрати слід розумного та здібного, а натомисть перемагає той, хто нахабніше сунеться вперед... цьому сприяє безліч легковажних, байдужих чи умовлених виборців... Складність політичних питань потребує надзвичайного напруження сил найздібніших і найрозумніших державних мужів... і рішення у таких питаннях можуть бути лише руйнівними для держави... саме нездорова частина населення малопомалу долучається до цієї гри і нею розбещується, бо головним її мотивом є прагнення до влади і наживи".

Коментарі зайві.

Що насамперед впадає в очі під час розгляду парламентаризму, то це повна відсутність особистої відповідальності народних депутатів. Парламент ухвалює рішення, наслідки яких можуть виявитися фатальними для України. То й що? Ніхто цим не опікується, нікого не можна притягнути до відповідальності. Чи можна вважати відповідальністю змушену відставку уряду, винного, приміром, у безвихідній кризі країни? Чи розпад певної коаліції партій і створення нової? Чи розпуск парламенту?

До того ж масштаб цих швидкозмінних "державних мужів" настільки зменшується, що врешті-решт на поверхні залишається такий тип парламентського інтригана, державна мудрість якого вимірюється лише здатністю згуртувати коаліцію (тобто здатністю до дрібного політичного гендлярства), що може стати єдиною базою для практичної роботи цих, з дозволу сказати, народних обранців.

Та хіба взагалі хистка більшість людей може бути відповідальною за будь-що? Хіба не зрозуміло, що власне ідея відповідальності пов'язана з конкретною особою? Та й чи можна зробити відповідальним очільника уряду за дії, спричинені та здійснені винятково внаслідок бажання чи уподобання численних чиновників, які ухвалили нищівні для держави закони?

Нині цілком очевидно, що завдання сучасного керівного державного діяча — це не творче мислення в напрямі розвитку нації, а вміння популяризувати свої ідеї перед депутатським натовпом, аби дістати його милостиву згоду на здійснення особистих планів.

Хіба взагалі можна підходити до державного діяча з критерієм, що він обов'язково має бути здатним і натхненно переконувати маси, і мудро вирішувати державні питання?

Загалом, чи хтось коли-небудь бачив, щоб натовп зрозумів велику ідею раніше, ніж її практичний успіх промовлятиме сам за себе? Та хіба будь-яка геніальна ідея в нашому світі не є наочним протестом проти відсталості мас?

То що ж робити державному діячеві, який не спромігся жодними обіцянками й заграваннями здобути прихильність натовпу? Що йому залишається — купити її? Чи через дурість своїх співгромадян від-

мовитися від того, що він вважає життєво необхідним? Чи він має піти? Чи, попри все, залишитися?

Людина з характером у такому разі потрапляє до нерозв'язного конфлікту між необхідним, на її думку, і звичайною пристойністю або, ліпше сказати, звичайною чесністю. Де пролягає межа між обов'язком, покладеним суспільством, і обов'язком, покладеним власною честю? Адаже кожному здібному міністрові доводиться рішуче протистояти усім спробам принизити його до ролі пересічного політика.

І навпаки, хіба не зрозуміло, що саме політик за таких обставин відчуватиме покликання "робити" політику саме тому, що врешті-решт відповідальним є не він, а невловима купка людей?

Хіба не зрозуміло, що парламентарний принцип більшості неминуче підриває ідею талановитого керівника? Невже справді знайдуться люди, які повірять, що в цьому світі прогрес зобов'язаний не інтелекту окремих індивідів, а розуму більшості?

Чи, може, хтось сподівається, що в майбутньому ми зможемо обійтися без цієї основної передумови людської культури? Хіба не зрозуміло, що, навпаки, саме тепер ця передумова потрібніша, ніж будь-коли?

Парламентарний принцип вирішення за більшістю голосів знищує авторитет особистості, а на її місце ставить кількість натовпу. Цим парламентаризм грішить проти основної ідеї аристократизму в природі, який зовсім не обов'язково має уособлювати сучасна змиршавіла верхівка.

За суттю парламентської функції народний депутат має відмовитися від особистих інтересів, щоб уособлювати вияв волі й думки виборців. А насправді виборці — у самому акті голосування — фактично відмовляються від усіх своїх прав на користь обраного претендента. Перед виборами кандидат у депутати у своїх численних промовах і програмі твердить про суспільне благо, наголошує, що він відданий слуга народу та його піклувальник, який ставить інтереси своїх виборців вище власних, і ревно присягається на вірність електорату.

Однак це лише слова. І шойно кандидат займе омріяне крісло народного депутата, не він працюватиме на суспільство, а суспільство стане зряддям досягнення його особистої мети. "Виборці для нього — це стадо для збирання голосів, — зазначає К. Победоносцев, — і власники цих стад уподібнюються до багатих кочовиків, для яких стадо є капіталом, основою могутності та знатності в суспільстві. Згодом уже ці маси втрачають будь-яке значення для свого представника, доки не знадобиться знову на них впливати. Тоді вкотре вдаються до облесливих і брехливих фраз — довга, нескінченна низка однорідних маневрів, що становлять механіку парламентаризму". І ось така комедія виборів досі вводить в оману людство і створює основу для установи, що увінчує державну будівлю!

Той, хто за своєю природою здатний на безкорисливе служіння суспільному благу в усвідомленні обов'язку, ніколи не вдаватиметься до лестощів заради голосів, не співатиме собі дифірамби на виборчих

зібраннях, маніпулюючи гучними та заяженими фразами. Така людина розкриває себе у звичайній праці, у тісному колі однодумців і не шукає популярності на галасливому базарі. Йдучи до людей, вона не підлабузнюватиметься, не заграватиме, не леститиме, а чесно й прямо викриватиме їхні вади.

Подивіться на білборди, встановлені на численних шляхах України. Кожен політик рекламує себе, канючаючи гроші у Міжнародного валютного фонду. Потрібно усвідомити просту істину: аби мати гроші для піднесення економіки держави, потрібно їх надрукувати (гривні), а не просити у міжнародних банків. Більшість депутатів вважають: "Надання Україні кредиту МВФ свідчить про відновлення довіри до нашої держави й підтримку курсу реформ". Для відновлення довіри не потрібно просити грошей і лізти в доларовий зашморг — слід так організувати фінансово-кредитну систему держави, щоб була можливість розвивати економіку з власного бюджету.

Політики впевнені, що співпраця з МВФ стане важливим позитивним сигналом світовим інвесторам і дасть змогу залучати кошти інших міжнародних фінансових інституцій. Однак навіщо Україні іноземні кредитори?

У статті "Світова економіка: Банк міжнародних розрахунків проти національних банків", надрукованої у газеті Asia Times у травні 2002 року, економіст Г. Ліу зауважував: "...іронія полягає в тому, що насправді країни з їх природними ресурсами, які розвиваються, не потребують іноземних інвестицій, через які опиняються в борговій пастці. Державна теорія грошей (згідно з якою суверенний народ має право ввести в обіг власну валюту) доводить, що кожний уряд може фінансувати за допомогою власної валюти всі потреби внутрішнього розвитку і забезпечувати повну зайнятість без інфляції.

...У повній суперечності з логікою, відповідно до якої розумна банківська діяльність має сприяти повній зайнятості та зростанню на основі розвитку, Банк міжнародних розрахунків вимагає високого рівня безробіття й деградації національних економік, вважаючи це справедливою ціною, яку варто заплатити за існування приватної банківської системи".

А чому наша країна не може робити емісію грошей для будівництва доріг, житла, піднесення сільського господарства тощо? Кошти, потрібні для розвитку внутрішньої інфраструктури держави, можуть покриватися власною емісією без зовнішніх запозичень.

Виникає запитання: хто, де й коли довів, що жодним чином не забезпечена емісія обов'язково призводить до інфляції? Двадцять років реформ свідчать, що нас занастали кредити й тотальний голод на гроші в економіці. Та й інфляція відбувається переважно на тлі скорочення кількості гривень в економіці, безвідносно до емісії.

А от у США вже понад 70 років практикують нічим не забезпечену емісію на десятки мільярдів доларів на рік. Наприклад, лише торік кількість грошей в економіці США зростає майже на 800 млрд нічим не забезпечених доларів. І жодної інфляції!

"Імперативні рекомендації МВФ, — зауважує О. Панарін, — невиконання яких карається не тільки відмовою у кредитах, а й міжнародною обструкцією з боку нових інститутів глобалізму загалом, — це програма керованої соціальної деградації та руйнування "людського чинника" цивілізації. Перед "реформаторами" постала дилема: або відкинути іноземну програму керованої соціальної деградації, піти на ризик відокремлення від глобального співтовариства, або прийняти її до виконання. Проте прийняття цієї програми вимагало такого перевертання у свідомості, який досі ще ніким по-справжньому не описаний" [2].

Надаючи позики, МВФ вимагає зниження соціального рівня життя. "Міжнародний валютний фонд очікує, що Президент Віктор Ющенко накладе вето на ухвалення Верховною Радою закону про підвищення мінімальних пенсій і зарплат", — зазначалося в повідомленні МВФ. "Місія фонду встановила, що економічна ситуація в Україні поліпшується завдяки виконанню умов програми співпраці, проте закликала керівництво країни до дисципліни і коригувань певних аспектів для збереження позитивної тенденції", — повідомляло УНІАН. Тому МВФ сподівалося, що Президент, Прем'єр і голова НБУ вживуть заходів до відхилення прийнятого парламентом закону про підвищення зарплат і пенсій, оскільки він "суперечить умовам програми відновлення економіки, схваленої МВФ" [3].

На думку К. Победоносцева, "виборча процедура не викликає відразу лише у корисливого. Такій людині не важко напнути маску прагнення до загального добра. Вона змушена лицемірити й брехати: з людьми, відразливими для неї, має сходитися, брататися, упадати, щоб здобути їхню прихильність, має розкидатися обіцянками, знаючи, що не виконає їх, має пристосуватися до найвulgарніших смаків і забобонів, аби вибороти більшість голосів. Зобразить це в романі — читачу зробиться гидко. Однак той самий читач віддасть свій голос на виборах живому артисту в цій самій ролі" [1].

Доволі влучне висловлювання, яке, попри столітню давнину, досі не втратило актуальності та й не втратить ніколи. Адже кожен учасник виборчих перемовин добре знає, що це мистецтво, подібно до військового, має стратегію й тактику. Люди організовують зібрання та проголошують промови. Слова, слова й нічого, крім слів, на цих зібраннях. Натопт слухає лише того, хто голосніше кричить та вправніше підлаштовується вulgарністю й лестощами до популярних серед мас понять і уподобань.

У день остаточного вибору лише одиниці віддають свої голоси свідомо, тоді як більшість голосуватиме у стадний спосіб: за кандидатів, виставлених партією чи блоком.

Що більше рекламує себе такий духовний карлик і політичний торгаш, то ясніше усвідомлює власну недолугість, а отже підтримуватиме систему, котра не потребує від нього ані геніальності, ані сили й цінує хитрість сільського старости вище за мудрість Сократа. Звісно, що "народного обранця" мало турбуватимуть питання відповідальності, бо він точно знає, що не-

залежно від результату його "державного" партатства кінець кар'єри буде однаковим: зрештою йому все одно доведеться поступитися місцем такому самому "могутньому" розуму, як і він.

Для подібних "слуг народу" завжди велика втіха бачити керівником людину, рівень розумових здібностей якої відповідає їх власному. У цьому разі кожен із них може дозволити собі дешево радість час від часу довести, що й він не в тім'я битий. А головне, мати право цілком логічно розмірковувати: якщо очолювати нас може будь-який депутат, то чому не я, чим Сергій гірший за Віктора?

Ця демократична традиція якнайліпше відповідає ганебному явищу сьогодення — відчайдушному боягузству наших "керівників". Та й справді, яке щастя для них мати можливість сховатися за спину так званої більшості, ухвалюючи важливі рішення!

Погляньте на такого політичного злодюжку, як він у поті чола "працює", щоб нашкребти більшість для порятунку від будь-якої відповідальності. Саме ця обставина зазвичай відвертає політика, який хоч трохи поважає себе, і взагалі мужню людину від такої діяльності. А нікчема з радістю вчинить саме так. Зрозуміло, хто не хоче особисто відповідати за власні дії, хто шукає прикриття, той лякливий негідник. А якщо керманічів нації обирають із таких одіозних боягузів, то врешті-решт за це доведеться розплачуватися. Як наслідок, нам не вистачає мужності, щоб ухвалити правильне рішення, і ми воліємо радше змиритися з будь-якою ганьбою та безчестям, аніж діяти.

Потрібно пам'ятати, що більшість ніколи не зможе замінити одного. Більшість уособлює не лише дурість, а й боягузтво. Зберіть разом хоч сто дурнів, проте аж ніяк не отримаєте одного розумного. Зберіть разом хоч сто боягузів, навряд чи отримаєте героя.

Зі зменшенням відповідальності окремого керівника зростає число тих, хто, не маючи бодай найменших чеснот, прагне спрямувати на служіння народові свої "безсмертні" таланти. Багатьом із них просто несила чекати, коли нарешті настане їх час. Вони стають у хвіст довжелезної черги й тоскно вичікують, коли нарешті наблизяться до омріяної долі. Вони радіють кожному звільненню в тому відомстві, куди хочуть потрапити. Вони вдячні кожному скандалові, що допоможе виштовхнути з черги поперед них хоча б кількох конкурентів. Якщо щасливець, котрий потрапив на тепленьке місце, не хоче його швидко звільняти, це вважають порушенням священних традицій і загальної солідарності. Тоді чиновники виявляють невдоволення й невтомно боротимуться, навіть найбезсоромнішими засобами, доки не витіснять конкурента з хлібного місця, яке тепер має дістатися іншому. Повалений божок вже не так скоро потрапить до "корита" адже доведеться знову стати у довгу чергу, якщо, звичайно, дозволять конкуренти.

Внаслідок дії законів цього жорстокого кар'єрного ланцюжка страхітливо швидко відбувається зміна осіб на найважливіших державних посадах, що іноді має катастрофічні наслідки. Найчастіше не лише дурень і нездара стає жертвою політичного механізму,

а й здібна людина, якщо доля взагалі дає їй змогу обійняти керівну посаду. Проти здібного й розумного відразу гуртується спільний фронт, що тримає оборону під гаслом "він не з "наших" рядів". Дрібні людиці принципово тримаються лише власної компанії та вважають спільним ворогом кожного, хто має світлу голову і здатен серед нулів грати роль одиниці. У цій царині інстинкт самозбереження вкрай загострений.

Результатом цих процесів є неминуче розумове збіднення керівних шарів. Який наслідок із цього для нації та держави — розуміє кожен, якщо лише сам не належить до когорти "вождів". Тепер можемо уявити, що чекає нашу бідну країну після чергової зміни уряду та керівників різних рівнів!

Читач може зауважити, що наші міркування й твердження К. Победоносцева навряд чи можуть слугувати аргументами проти парламентаризму, поширеного в багатьох країнах із "розвинутою демократією". Проте наведемо думки щодо цієї форми правління науковців, мислителів і державних діячів різних країн.

Над недоліками демократії розмірковували давно і скрізь. Зокрема, сербський мислитель кінця XIX століття К. Станович зазначав: "Демократія, парламентаризм, громадянські свободи, прогрес, культура та інші поняття, що становлять основу політичного словника... [лише] — суть слова і вирази... що ставши "загальновизнаними", покликані приховати суворі й шкідливі їхні [можновладців] дії та вчинки" [2].

Політолог А. Гаррігу в праці "Голосування і чеснота. Як французи стали виборцями" розпочинає дослідження від 1848 року — часу впровадження сучасних демократичних інститутів. Він стверджує: "Вільні вибори" — це балаканина. Потрібна... велика доза сліпоти, щоб однозначно вихвалити встановлення "вільних" виборів та вищі форми участі в них як красномовний доказ спокусливості демократії... Вся виборча система — це суцільна фальсифікація, шахрайство з виборчими бюлетенями, списками виборців, підрахунком голосів тощо" [4]. І там само: "Виборча демократія, виборчо-представницька система в її послідовному розвитку доходить до самозаперечення" [4].

Самозаперечення системи очевидне, це так, але самознищення небажаної форми правління — проблематично, як і ненасильницьке усунення парламентаризму із суспільства.

Щоправда, з'явиться "фашизм", через що демократія (на певний час) зійде зі сцени, але й її гробар буде повалений завдяки зусиллям таємної світової "дипломатії" та організованої нею світової війни.

Надамо слово гробарям демократії.

Головний фашист Італії Б. Муссоліні цілком за-служено оцінює демократію: "...з 1876 року Італією керує згряя адвокатів, яка прислугується певній групі спекулянтів. Це — фахівці парламентської політики. Вони не спираються на жоден клас суспільства... Ця згряя позбавлена честі й обдарована лише хистом використовувати народні інстинкти за допомогою хитрощів, брехні, а також спеціального мистецтва, яке називається демагогією. Це дає їй змогу триматися при владі" [5].

Генерал О. Трепов висловився про Державну думу із солдатською прямою: "Хіба мало негідників обрали до Державної думи — від Кузнецова, проводиря громил, до якого-небудь крадія свиней по селах" [6].

Почуття відрази до парламентаризму й демократії не приховував і Бісмарк: "...наклепницької несутимності... упертої й злостивої навмисності, з якою вона [парламентська опозиція] ігнорує всі докази... для якої найвагомійші аргументи нічого не варті порівняно з банальними, пихатими фразами, в які вбирається політика рейнських комівояжерів, що торгують вином" [7]. Державник Бісмарк замолоду сповідував ідеї демократії, однак досвід служіння на урядовому посту змінив його переконання кардинально.

Мабуть, під впливом німецької та англійської парламентської демократії оцінку парламентаризму надав і Й. Сталін, чію позицію красномовно представляє запис у щоденнику В. Малишева (тодішнього міністра танкової промисловості) за 17 січня 1941 року: "Далі т. Сталін гостро критикував роботу економічної Ради при РНК СРСР. "Ви займаєтесь парламентаризмом. Виголошуєте великі промови. Питання вирішуються часто за ознакою, хто кого переговорить, хто гарнішу промову виголосить. Затисли господарські Ради й не даєте їм працювати. Треба закінчувати з парламентаризмом і по-діловому вирішувати справи" [8].

Наведені висловлювання Б. Муссоліні, О. Бісмарка та Й. Сталіна — це переконання практиків, проте й такі теоретики, як Дж. М. Кейнс, А. Дж. Тойнбі, Ф. Шпенглер у своїх працях "науково" виклали згубну суть парламентаризму й демократії. На майбутньому цієї форми організації влади, на всій західній демократії вони поставили хрест. І якщо вона ще існує, то лише завдяки насильству й пропаганді.

Підсумуємо судження про парламентаризм і демократію думкою автора праці "Занепад Європи" Ф. Шпенглера: "Демократія — це абсолютно нежиттєздатна химера, що не лише не має жодних шансів на виживання, а й просто не заслуговує на це. Бо корупція політичних партій, маніпулювання суспільною свідомістю і перетворення парламентських виборів на таку собі комедію становить невід'ємну рису демократії".

Один із кращих мислителів Росії С. Кара-Мурза сформулював свою позицію так: "Демократія є холодною громадянською війною багатих проти бідних, яку веде держав". Демократія — це "...міраж". Взагалі, до певної міри це навіть цікаво. Система, що не здатна забезпечити мінімальні умови політичної організації суспільства, водночас виявляється настільки живучою. Навіть більше, демократія, як дружина Цезаря, поза підозрами, поза всілякою критикою, поза всілякими сумнівами: найбездоганніша система — і край!

Багато праць присвячено Англійській революції 1648 року, Кромвелю тощо, але головну мету протистояння офіційна історіографія замовчує й донині. Досягнуто її було 1694 року, коли уряд дав згоду на заснування так званого "Банка Англії", започаткувавши практику "національного державного боргу". Ухвалений англійським парламентом звід законів надавав право друкувати англійські гроші анонімному

комітету. Отже, особисті й національні скарби було підведено під золотий стандарт, що дало змогу інтернаціональним банкірам брати державні податки як заставу на позику грошей. У дію було введено фінансові механізми, які дозволяли магнатам піднімати ціну на золото й продавати його країні-боржнику в кілька разів дорожче, фактично зменшуючи вартість національних грошей [9].

Незабаром і Шотландію примусили прийняти умови політичного та економічного союзу з Англією. Той альянс був нерівноправним, реформи супроводжувалися масовою корупцією, що спричиняло протести майже в кожному районі й муніципалітеті. Головне завдання полягало в ліквідації Королівського монетного двора у Шотландії, завдяки чому країні можна було нав'язати відповідальність за "державний борг". Мету було досягнуто, контроль банкірів національної валюти Англії був повним. Проте залишалася небезпека, що новий парламент здатний змінити ситуацію з державним бюджетом, ухваливши відповідні закони. Щоб не допустити цього, Фінансовий інтернаціонал організував партійну систему, що давала змогу контролювати політичне життя країни. Це був надзвичайно розумний хід, що підірвав політичні можливості тих людей, які виступали на виборах із націоналістичної, народної платформи.

Використовуючи фінансовий тиск, контроль преси, банкіри намагалися представити ситуацію так, щоб їхні ставленики й політика загалом були привабливими для виборців. Забезпечуючи коштами політичні партії, і насамперед їхніх лідерів, Фінансовий інтернаціонал отримав повний контроль над парламентом.

Хоча такий стан справ триває сотні років, у певні історичні періоди в різних країнах з'являлися лідери, які розуміли далекоглядні плани Фінансового інтернаціоналу й намагалися звільнитися від зашморгу лихварського відсотка.

Роки, що передували Другій світовій війні, позначені тотальним пануванням "фашистських" і демократичних режимів. Офіційна історіографія не приділяє багато уваги цій темі й побіжно повідомляє: сталася "криза сучасного розвитку суспільства", проте в чому полягає її суть — офіційні історики не уточнюють. Прагнення виявити корінь проблеми спричиняє лише фальсифікації. Ось, наприклад, як це намагалася зробити Академія наук СРСР у 1970-х роках: "Буржуазія розчарувалася в можливостях парламентських інститутів. Звідси модна тоді тема "кризи ліберальної демократії" й пошуки виходу з неї" [10]. Оскільки на тему неупередженої оцінки фашизму накладено табу, то, звісно, нічого, крім фальші, вийти не могло. Академія наук заперечує власне суть процесів, що тоді відбувалися. Розчарування відчули лише представники буржуазії з національним мисленням, тобто вкрай мала її частина. Погляньте навкруги — скільки її в сьогоднішній Україні? Зневірилася не буржуазія, а "його величність народ", що розривається між партіями, вірить то одному, то другому лідеру, кидається в бік третього, який обіцяв більше за інших.

Розчарувався народ, доведений до відчаю еквілібристикою буржуазних політичних діячів — у пар-

ламентському демократизмі, його спритному політиканстві, інтригах і суті партійно-політичного жонглювання, заснованого на чергуванні безлічі партій у різноманітних коаліціях і комбінаціях. Так, криза була, проте це була криза лібералізму, криза парламентаризму, криза "демократії".

Та передвоєнна криза існує й до сьогодні. В одних країнах менш виявлена, в інших — уміло прихована, а в усіх разом, як загальна її характеристика, — це безвихідь, з якою змирилися народні маси. Однак особливість передвоєнних років полягає в тому, що, на відміну від сьогодення, народи тоді не мовчали.

Оскільки антифашистська теорія побудована на прикладі Німеччини, то з неї й розпочнемо. Німці, можливо, раніше за інші народи відчули порочність парламентської системи й про кризу заговорили на початку минулого століття. Парламентська боротьба партій (соціал-демократичної, прогресивної, вітчизняної, католицького центру, націонал-ліберальної тощо), по суті, спричинила хаос і розлад державної системи.

Після сильної влади Бісмарка німці зіткнулися з таким явищем, як нескінченна зміна канцлерів. Уособлення країни — Бісмарк — незмінно керував упродовж 20 років. А з березня 1890 року до липня 1917 року канцлери змінювалися чотири рази, і кожен ішов, не залишивши по собі доброї пам'яті (можливо, було з чим порівнювати).

У жовтні 1917 року Німеччина постала перед фактом: розвал керівництва — це суть демократії. Криза була настільки дестабілізаційною, що всі партії одностайно визнали потребу реформи "прусського виборчого права". Поняття "парламентаризація" набуло принизливого відтінку.

Після Версальської угоди стан влади у своїй країні німці оцінювали як катастрофічний. Усвідомлюючи відповідальність за долю народу та безвихідь поточної ситуації, виконавча влада дійшла єдиного висновку: парламент, який чинить перепони, заважає й не дає змоги здійснити низку радикальних, але необхідних заходів, має "поступитися місцем" — його варто замінити на президіальний кабінет, який очолюватиме рейхспрезидент, наділений надзвичайними повноваженнями. Блискучий хід, прийнятний, що-правда, за умови, що виконавча влада на чільне місце висуває інтереси держави та нації.

План, погоджений із президентом Німеччини П. Гінденбургом, був підготовлений наприкінці 1928 року, про що свідчить конфіденційна розмова, котра відбулася на початку 1929 року між генерал-майором оборони, а згодом (від 1932 р.) рейхсканцлером К. Шлейхером і лідером фракції партії "Центр", майбутнім канцлером (з березня 1930 р.) Г. Брюнінгом. Планувалося, що саме останній мав очолити новий національний кабінет. Інакше кажучи, вища державна влада (в особі відповідальних посадових осіб) була готова здійснити "державний переворот" (революцію зверху) для ліквідації згубної форми правління. Однак справу гальмувала нестача сильних національних партій та рухів, а урядовці "державної еліти" були і боягузливі, й нерішучі.

1 серпня 1929 року редактор газети "Берлінер арбайтер Цайтунг" О. Штрассер опублікував статтю "14 тез німецької революції", в якій обстоював таку думку: "Німецька революція проголошує єдиною метою держави об'єднання усіх сил нації, єдиним їх завданням є забезпечення життя і майбутнього цієї нації... Тому німецька революція потребує найсуворішого застосування державної влади проти всіх організацій державного, партійного чи конфесійного характеру, що руйнують єдність нації... Німецька революція здійснюється, щоб повністю розкрити неповторну народну своєрідність, і тому всіма засобами бореться проти расового виродження, стороннього засилля в галузі культури, за її народне оновлення й чистоту, за справжню німецьку культуру. Це особливо стосується боротьби проти єврейства, яке в союзі з недержавними силами масонства й ультрамасонства... руйнують життя німецької душі". І далі висновок, що пролунав як вирок: така програма "...нездійсненна за парламентського режиму, а отже курс має бути взятий на усунення рейхстагу від влади".

Усвідомити глибину цього висновку варто й народу України: потрібна не парламентська балаканина й примітивізм депутатів, котрі нічого не тямлять у геополітиці, а диктатура й спеціальний дорадчий орган — Вища Стратегічна Рада [11].

Після виходу соціаліста О. Штрассера з Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії — НСНРП (вихід групи з 25 осіб, що відбувся 4 липня 1930 року, отримав назву "втеча соціалістів із НСНРП") вона стала спадкоємицею найрадикальніших поглядів і водночас найпопулярнішою та найавторитетнішою як у народі, так і серед урядовців-патріотів. Її авторитет зростав попри всі очікування. У 1929 році на виборах у рейхстаг вона одержала 2,6% голосів, а у вересні 1930 року — вже 18,6%.

Отже, плани державної еліти й гітлерівської партії збіглися. На той момент її очільник виявився єдиним, на кого могла поставити національна еліта. Ось чому відбулася зустріч А. Гітлера з Г. Брюнінгом, на якій останній відверто виклав план "державного перевороту". Наголосимо, що зустріч відбулася після того, як НСНРП стала впливовою в народі партією, а не до того! Так у Німеччині завершилася "криза сучасного розвитку суспільства", зумовлена демократією та парламентаризмом.

Приблизно в той самий період, 1927 року, Й. Сталін дав відсіч сіоністським критикам радянського ладу: "Коли пп. Адлери і Бауери, Вельси і Леї, Лонге і Блюми ганьблять "Радянський режим", вихваляючи парламентську демократію, то вони цим хочуть сказати, що вони борються і боротимуться за відновлення капіталістичних порядків у СРСР, за збереження капіталістичного рабства в "цивілізованих" державах" [12]. Зауважте, тоді як Європа намагалася позбавитися демократії та парламентаризму, представники міжнародного єврейства, аніскільки не збентежившись, продовжували нав'язувати СРСР саме цю форму правління. І насправді: хочеш занепасти народ — постав на його чолі базіку. Той факт, що ворог СРСР — Німеччина — позбавлялася базік, сіоно-буржуазний світ не обходив.

Італія до Б. Муссоліні була парламентською монархією з 59-річним стажем (від 1861 року). Варто зауважити, що в оцінці італійського парламенту він анітрохи не перебільшував.

Парламентська монархія, як і президентська демократія, також була нездатною ефективно керувати країною. Єдина можливість, яку мав італійський король Віктор Еммануїл, щоб навести лад у тій ситуації, — це надати владу сильній партії та жорсткій особистості. Прямих доказів, що він вчинив так само, як Гінденбург у Німеччині, немає, та все свідчить про те, що поява на історичній сцені Б. Муссоліні була своєчасним і єдиним шансом покінчити з анархією та, як наслідок, із демократією.

Історики попередню епоху парламентаризму старанно замовчують. Проте коли Б. Муссоліні перетворив парламент (1923) на орган, що працює в інтересах держави, йому це зарахували як злочин із формулюванням "ліквідація парламенту", хоча свою погрозу на адресу депутатів дуче не виконав: "Стосовно мене, то я дедалі більше переконуюся, що заради добра Італії корисно розстріляти дюжину депутатів, а також заслати на каторгу хоча б кілька екс-міністрів. Я дедалі більше укріплююся в думці, що парламент Італії — це виразка, яка отрує кров нації. Необхідно вирізати її" [13].

Сьогодні такі самі претензії лунають і в Україні на адресу "народної" Верховної Ради та виконавчої

влади, яку підтримує парламент. Нічого не змінилося! Який переконливий приклад стабільності кризи парламентаризму, кризи ліберальної демократії! За такої стабільності говорити про "дитячу хворобу демократії" не доводиться. Це не дитяча хвороба, це — чума нового тисячоліття.

Список використаної літератури

1. *Победоносцев К. П.* Московська збірка / К. П. Победоносцев. — Москва, 1901. — С. 46—51.
2. *Панарин А. С.* Стратегическая нестабильность в XXI веке / А. С. Панарин. — Москва: Алгоритм, 2003. — С. 187—188.
3. *Урядовий кур'єр.* — 2009. — № 198. — С. 1, 3.
4. *Вопросы истории,* 1994. — № 3. — С. 73.
5. *Попполо ді-Італія.* — 1919. — Березень.
6. *Дмитров А.* Организация двойного назначения / А. Дмитров. — Москва, 2002. — С. 136.
7. *Чубинский В.* Бисмарк / В. Чубинский. — Москва, 1988. — С. 57.
8. *Сенченко М.* Парламентаризм — велика брехня нашого часу / Микола Сенченко. — Київ: КИТ, 2011. — 127 с.
9. *Сенченко М. І.* Фінансовий інтернаціонал / М. І. Сенченко. — Київ: МАУП, 2002. — 54 с.
10. *История фашизма в Западной Европе* / Авт. коллектив АН СССР. — Москва, 1978. — С. 7.
11. *Сенченко М. І.* Україна потребує диктатури / М. І. Сенченко. — Київ: КИТ, 2009. — С. 126.
12. *БСЭ.* — Т. 18. — Москва, 1953. — С. 295.
13. *Лопухов Б.* Фашизм и рабочее движение в Италии / Б. Лопухов. — Москва, 1968. — С. 36.

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА



УДК 002.2(477)"2018"(083.41)



Світлана Буряк,
завідувач відділу статистичного
моніторингу та аналізу друку
Книжкової палати України

Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2018 року

Проаналізовано стан українського книговидання за 2018 рік за асортиментом видавничої продукції, її мовною та територіальною ознаками. Наведено статистичні дані щодо випуску книг і брошур провідними вітчизняними видавництвами різної форми власності, у тому числі сфери управління Держкомтелерадіо.

Ключові слова: асортимент видавничої продукції, кількісні показники, аналіз випуску видань, видавництва, видавничі організації, книговидання

У 2018 році в Книжкову палату України надійшло й зареєстровано 22 612 назв книг і брошур загальним тиражем 47 022,1 тис. пр., що порівняно з даними 2017 року становить: за назвами — 102,6%, за тиражами — 104,2%. За результатами 2018 року, на одного мешканця України припадає 1,11 книги (у 2017 — 1,06 книги, у 2016 — 1,15 книги). Авторефератів дисертацій видано 5331 друк. од. тиражем

548,7 тис. пр. Їхній випуск за кількістю назв збільшився на 199 друк. од., або на 3,9%, тиражі — на 24,6 тис. пр., або на 4,7%. Авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук надійшло 1015 друк. од. тиражем 107,2 тис. пр., тобто 19% загальної кількості назв і 19,5% загального тиражу цього асортименту друкованої продукції; кандидата наук — 4316 друк. од. (81%) тиражем 441,5 тис. пр. (80,5%).